

ІВАН ОГІЄНКО ТА ІДЕЯ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ДІТЬМИ

Розглядається ідея розвитку оптимізму, почуття досягнення успіху дітьми у контексті доробку Івана Огієнка.

Іван Огієнко – один з провідних церковних, громадських і культурних діячів ХХ століття. Будучи професором Київського університету святого Володимира, ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету, митрополит Іларіон зробив вагомий внесок у розвиток культури і освіти України. Свої зусилля він спрямував на створення такої системи навчання і виховання, всі компоненти якої покликані формувати в учнів честь, гідність, гордість і радість за приналежність до української нації, готовність боронити її свободу, утверджувати власну державність, оптимістичне світорозуміння. Він глибоко розкривав оригінальність і самобутність психології українців. І. Огієнко надавав великого значення основам людської моралі – совісті, любові до праці, пошані до старших, відданості Україні.

Досить складний життєвий шлях не зруйнував у нього оптимізму, закладеного ще в дитинстві. Будучи людиною, сповненою надій на майбутнє, Іван Огієнко у своїх численних науково-методичних статтях, опублікованих у журналах "Рідна культура", "Рідна мова", у "Граматиці малої Лесі", у "Науці про рідномовні обов'язки", обстоював ідею досягнення успіху дітей у гуманістичній поведінці, в християнському доброчесному способі життя.

Родина, школа і церква – це 3 ланки єдиного цілого у вихованні дитини. Головним осередком впливу на дитину, на думку митрополита Іларіона, є родина, сім'я, в колі якої в душу дитини повинно засіватись все те добре, світле, радісне, що допоможе в майбутньому стати справжньою людиною, досягти успіху в житті. Огієнко цінував саму людину з її яскравою індивідуальністю власного духовного світу. Його основні засади гуманізму можна охарактеризувати висловами: "Людина кожна – то перлина", "найбільш божественна істота", основою повновартості якої є віра.

Розглядаючи проблему щастя, стверджував, що світ щасливий тоді, коли він наповнений добром, і нещасний при перевазі зла. Відділити ж добро від зла може совість – "сторож вчинків людини", як називав її митрополит Іларіон. Зрадники рідного завжди нещасливі, бо не мають спокійної совісті. І. Огієнко фіксує два етапи людського щастя: земного (у боротьбі та стражданнях) і небесного (у духовному спокої). Найбільше вдосконалення душі – знаходження щастя у своїх стражданнях. Торкаючись таких християнських чеснот, як любов і щастя, він поєднує їх вияв безпосередньо із долею народу й України: боротьба за щастя народу вдосконалює душу, а витoki цієї боротьби беруть початок із любові до всього рідного, українського (таку любов він підносить до найвищого морального рангу – блаженства). Насамперед, це любов до рідної мови. "Давно вже стверджено, що тільки рідна мова приносить людині найбільше і найглибше особисте щастя, а державі – найсильніші патріотичні характери" [1:3]. Справедливо вважаючи, що реалізувати себе дитина зможе тільки за умови знання і любові до рідної мови, Іван Огієнко закликає вдома розмовляти тільки рідною мовою, що принесе душевний спокій і насолоду в житті. Отже, дуже важливо занурити дитину в рідномовне оточення. В "Науці про рідномовні обов'язки" він зазначає: "...кожний громадянин, що хоче щастя своєму народові, мусить повсякчасно працювати й для збільшення культури своєї літературної мови" [1:14].

Вчений підкреслює розум, справедливість, мужність українців, мелодійність, багатство української мови, описує славне минуле України. В праці "Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви" він розкриває етапи культурного життя українського народу, підкреслює його вплив на московську культуру. "Українці принесли з собою всю велику культуру, й вплив їхній відбився у Москві на всьому житті. Він відбився на будівництві, на малюванні, на одязі, на співах, на музиці, на звичаях, на праві, на літературі й навіть на самій російській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало неможливим прожити без українця" [2:243].

Як людина, сповнена оптимізму, І. Огієнко висловлює велику віру в український народ. В "Українській культурі" він "кидає оком на той довгий шлях, що його ми перейшли" [3:3]. Обґрунтовано доводить, що українці мають свою історію, оригінальну, своєрідну культуру, що це окремий народ, висвітлює "чесноти" української душі. Не дивлячись на те, що "шлях нашого народу завше був тернистим шляхом, важкою хрестною путтю, тим шляхом, що вів окривджений народ наш на Голгофу" [3:4], Огієнко з оптимізмом дивиться на майбутнє українців.

Сукупність афоризмів і сентенцій, зібраних Митрополитом Іларіоном [4], відтворює всю глибину і актуальність його думок. В множині цих мовних перлів ми знаходимо підтвердження оптимістичного світосприйняття І. Огієнка. Він закликає не бути песимістом, не нарікати на долю свою (бо скрізь повно людей ще нещасливіших за нас), а сяяти радість і віру, бо живемо – і в самому житті вже наше щастя. Щастя в його розумінні – то спокій. А де спокій – там Бог, а де Бог – там сила й достаток. Віруючий народ сіє спокій, з якого родиться щастя. "Найчистішими солодощами для душі і серця віруючого" є поезія молитов, адже християнство – віра радісна. Світ наш світлий і радісний, бо це творіння Боже. Запорукою щастя у цьому житті і спасіння на небесах є любов до всього свого, рідного, українського, до якого дитину треба привчати змалечку.

Ці ідеї досягнення успіху дітьми нашого земляка І. Огієнка започатковані ще Я. А. Коменським. Він вважав, що дітей слід цілеспрямовано готувати до навчання в школах. Необхідно зміцнювати здоров'я дітей дошкільного віку, розвивати мовлення, ознайомлювати з довкіллям, давати елементарні знання з основних наук, знайоми-

ти зі школою, з учителем, готувати до виконання обов'язків учня – одним словом, робити все для подолання страху перед школою. Видатний педагог формує правила, за яких процес навчання буде успішним, запам'ятовування навчального матеріалу буде ефективним:

- оптимальний обсяг навчального матеріалу – такий, щоб його можна було засвоїти за один раз;
- повторення повинно бути не механічним, а враховувати нові умови;
- спогади про одне мусять викликати спогади про інше, утворюючи своєрідний ланцюг;
- слід навчити учнів концентрації уваги при сприйманні навчального матеріалу;
- діти повинні розуміти те, що вивчають;
- важливою є впорядкованість знань;
- слід не забувати про емоційність при запам'ятовуванні матеріалу (здивування, радість);
- все, що можна, слід представляти для сприймання всіма можливими органами чуття;
- вибирати розумне співвідношення між активною діяльністю і відпочинком;
- застосовувати ігрову діяльність у навчальному процесі.

Видатний педагог обгрунтував ідею про необхідність час від часу виконання учнем обов'язків учителя. За такої організації роботи всі в усьому швидко і надійно досягнуть успіху. Я. А. Коменський першим систематизував і проаналізував принципи дидактики, одним з яких є успіх.

Ж.-Ж. Руссо також вважав, що правильне виховання є засобом розв'язання корінних соціальних проблем, шляхом виховання можна перебудувати світ. Успішне виховання можливе за умови дотримання принципу природовідповідності. Тому необхідно виховувати, згідно з законами розвитку організму дитини та її здібностями. Завдання вихователя полягає у створенні найкращих умов для розвитку дитини, у застереженні її від шкідливих впливів. А для цього він повинен добре знати природу дитини, закономірності її розвитку. Багато уваги Ж.-Ж. Руссо приділяє фізичному вихованню, дає поради по загартуванню дитини, радить надати можливість їй більше рухатись, гратись ("Для зміцнення тіла і сприяння його росту природа має свої засоби, яким ніколи не слід протидіяти. Не потрібно змушувати дитину залишатися на місці, коли їй хочеться ходити, чи заставляти ходити, коли їй хочеться залишитися на місці... Нехай вони стрибають, бігають, кричать, коли їм хочеться [5:213]),але не потурати примхам і забаганкам. Виступаючи проти шкільної освіти, він був переконаний в успішності виховання на лоні природи. Його роман "Еміль, або Про виховання" є практичним керівництвом з виховання дітей.

Відомий діяч громадсько-педагогічної думки ХІХ століття К.Д. Ушинський зробив свій внесок у розвиток навчально-виховного процесу. На його думку, досягти успіху дитина зможе, якщо мета і зміст її виховання відповідатимуть соціальним потребам. А завданням виховання буде формування таких якостей, як почуття обов'язку і відповідальності перед народом, перед державою, сім'єю і самим собою. В основі його педагогічної системи лежить ідея народності, під якою розумів своєрідність кожного народу, зумовлену його історичним розвитком та географічними умовами. Тому навчання має здійснюватись рідною мовою. К. Д. Ушинський пропонує організовувати навчання й виховання з урахуванням природи дитини, розвиваючи її здібності. Важливу роль він відводить праці, підкреслюючи, що людина формується і розвивається у трудовій діяльності: з ліквідацією праці зупинився б розвиток людства. Отже, відсутність праці руйнівно діє як на моральність, так і на щастя суспільства. Одним з найважливіших засобів виховання великий педагог вважав природу, її простори, які є найдоступнішими для дитячого сприймання. Під час взаємодії з природою у дитини нагромаджується чуттєвий досвід, який є основою розумового, морального і естетичного розвитку. Дитина здатна досягти успіху за умови активної позиції у навчально-виховному процесі. Тому Ушинський надає великого значення режиму життя учнів, який привчає їх до організованості, розвиває прагнення до діяльності. Значну увагу приділяє великий педагог етичному, естетичному і фізичному розвитку як гаранту виховання всебічно розвинутої особистості.

Л. М. Толстой також вважав запорукою успіху реалізацію принципу вільного виховання особистості, який базується на розумінні природи дитини як "першообразу гармонії, правди, краси і добра". Прикладом втілення цього принципу у практику була Яснополяняська школа: учні самі писали твори, вишукували в шафах цікаві для них книжки, про незрозуміле запитували вчителя. Поведінка учнів була настільки вільною, що кращі з них могли навіть запропонувати вчителю самому написати твір на якусь тему. І Толстой писав, творив для своїх вихованців оповідання і казки, вводячи їх у світ життя, навчаючи вибирати правильний шлях, що приводить до успіху.

Видатний український педагог С. Ф. Русова великого значення у житті нації, народу віддавала школі, яка навчає і виховує молоде покоління. Висловлюючи незадоволення існуючим положенням речей, нову школу С. Русова уявляла такою: "Нова школа кладе собі за головну мету збудити, дати змогу виявлятися самостійним творчим силам дитини" [6:208]. Школа цілком повинна відповідати потребам життя, рівню розвитку суспільства, сприяти збереженню національної духовності народу. Одним із важливих завдань початкової школи, на думку Русової, є наближення навчання до природного, безпосереднього процесу, який би приніс радість і мажорний настрій школярам. Як і І. Огієнко, С. Русова надає великого значення навчанню дітей рідною мовою, яка є найголовнішим засобом для розвитку розуму. За словами С.Русової, мова повинна бути простою, ясною, але водночас образною і барвистою, естетично збагаченою. Неодмінним помічником вчителя у навчанні має стати надбання усної народної творчості: казки, прислів'я, загадки, народні думи та історичні пісні. Вони збагатять світогляд дитини, розкажуть про історичне минуле українців, зацікавлять, збудять інтерес, допоможуть досягти успіху у навчанні і вихованні. Щоб зробити шкільне життя більш радісним і різнобічним, С. Русова пропонувала вводити різноманітну позаурочну роботу. Учні можуть бути задіяні в різних гуртках, клубах, театрі, які існують при школі; потрібно організовувати проведення свят, особливо народних: вечір колядок, вечір вертепу, Новий рік, вечір русальчин, вечір веснянок тощо. "В кожному святі треба єднати народне, національне,

фольклорне з загальнокультурним і давати щось естетичне, красне й радісне, веселе" [6:217]. Нова школа Русової ставила собі за мету не лише передачу знань учням, а й виховання цілісної особистості. Тільки "в такій веселій, новій українській школі виростуть дітки на радість і користь України" [6:218].

На думку одного з творців української освітньо-виховної системи Г. Ващенко, людину до успіху веде утвердження християнської моралі шляхом перетворення віри в Бога на внутрішнє переконання. В основу виховного ідеалу він поклав загальнолюдські та національні цінності, моральні закони творення добра і боротьби зі злом. Ці моральні цінності Г. Ващенко виводить з християнської віри і релігії. Служіння Богові і своїй нації – ось подвійна висока мета життя людини. Виховання слід здійснювати на засадах християнської моралі і на здобутках духовності українського народу.

Здійснила спробу створити ситуації успіху у дошкільних закладах, створених "Громадою дешевих квартир" для бідних, італійський педагог Марія Монтесорі. Дітям пропонувалась свобода вибору будь-якого матеріалу для занять, який би відповідав внутрішнім потребам дитини. Особлива увага приділялась удосконаленню слуху, зору, дотику учнів. Для цього М. Монтесорі розробила систему дидактичних матеріалів. Працювати дитина повинна була самостійно, вчителю відводилась роль спостерігача і помічника.

Німецький філософ Рудольф Штайнер розробив принцип цілісності формування особистості, який полягає у тілесному, душевному і духовному розвитку дитини, у здатності вільно і творчо мислити, відчувати, діяти; а також принцип виховання у дусі свободи, що передбачає урахування вікових і генетичних особливостей дітей. Необхідним він вважав вільне і плідне самопізнання, самовизначення дитини, повноцінний розвиток всіх сил особистості.

У зв'язку з досліджуваними питаннями не можна не згадати неординарну, незвичайну особистість А.С. Макаренка та колонію імені Горького, якою він завідував. Лише за 2 роки існування разом з Макаренком колонія змінила своє обличчя: вихованці і вихователі будували свою колонію, ремонтували приміщення, щодня просувалися вперед, досягали успіху. Це підбадьорювало всіх, "крила виростали". Педагог у своїх вихованців підносив віру в себе, виховував почуття обов'язку перед самим собою, перед товаришами, перед людством. Результат його праці – бадьорі, веселі, енергійні "горьківці", що знали собі ціну, вірили в майбутнє.

А. Макаренко висунув і розробив принцип "системи перспективних ліній", суть якого розкрив у "Педагогічній поемі": "Людина не може жити на світі, якщо попереду у неї немає нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість... Виховати людину – значить виховати у неї перспективні шляхи, по яких розміщується її завтрашня радість" [7]. Виховуючи дитину в колективі, для досягнення нею успіху необхідно створити умови для її вільного розвитку, щоб почуття захищеності, власної гідності, мажорний настрій не залишали її ні на мить. Вихователь повинен глибоко вірити в свого вихованця. "Якомога більше поваги до людини і якомога більше вимог до неї", – такий принцип роботи А. Макаренка. Праця, здорове колективне життя, самоорганізація і "сонячні сподівання на майбутнє", посмішки, сміх, гумор – ось основи успішної діяльності дитини.

У педагогічній спадщині, залишеній В. Сухомлинським, ми знаходимо цінні поради з формування успіху у дітей. В основі його підходу до виховання і навчання лежить знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, бережливе, чуйне ставлення до підтримки почуття її гідності, турбота про фізичний, психічний і духовний розвиток вихованця. Одним з його нововведень є знаменита Школа радості під блакитним небом, в якій Василь Олександрович працював з майбутніми першокласниками. Великий педагог, запросивши дітей до школи, повів їх не в клас, а до саду. "Наша школа буде під блакитним небом, на зеленій травичці, під гіллястою грушею, на винограднику, на зеленому лузі" [8:30]. Тут відбувався живий контакт малят з природою, з навколишнім середовищем, який допомагав відчутти дітям радість, оптимізм, повноту життя. В. Сухомлинський так вводив дітей у шкільний світ, що перед ними відкривались все нові і нові радощі, а пізнання не перетворювалось на нудне навчання. Дарувати радість дітям йому допомагала чудова природа, чарівна казка, натхненна творчість, лірична пісня, посильна праця, турбота і догляд за тваринами, рослинами. Він прагнув, щоб джерелом радості, повноти почуттів і переживань для кожної дитини було спілкування з товаришами, обмін духовними цінностями, взаємодопомога. Першою заповіддю виховання Василь Сухомлинський вважав надання дитині радості успіху в розумовій праці, пробудження в неї почуття гордості і гідності. Радість успіху в праці, в навчанні живить дитячий вогник цікавості, допитливості, жаги знань.

Проблемою досягнення успіху дітьми займалися також представник неофрейдизму Еріх Фромм та американський психолог А. Маслоу. Фромм вважав, що людина сама по собі є і не доброю, і не злою. Вона є морально нейтральною: в ній закладені і конструктивні, і деструктивні потенції. Багато що у їх розвитку залежить від того, як складеться система їх внутрішньої орієнтації, яка є значною мірою обумовленою соціальними впливами. Він висуває ідею необхідності докорінного оновлення виховання, що має бути спрямоване не тільки на інтелектуальну, а й значною мірою на емоційну сферу дитини. У своїй праці "Втеча від свободи" Е. Фромм визначає мету виховання як розвиток внутрішньої незалежності дитини, її неповторної індивідуальності, унікальних рис. А на думку А. Маслоу, сутність людини є апріорно заданою, визначеною, закладеною з моменту народження у "згорнутому" вигляді. Людина залежить від своєї внутрішньо закладеної сутності, тому не може мати повної свободи волі. Головним призначенням людини, за Маслоу, є "відкриття своєї ідентичності, свого справжнього "Я". Головне завдання педагога полягає в тому, щоб допомогти дитині віднайти те, що в ній уже закладено, а не навчати її, "вилити" у певну визначену кимось задалегідь форму.

Великі люди тому й великі, що їхні думки і звершення завжди актуальні й сучасні. Саме такими були і залишаються вище згадані просвітителі, педагоги, освітні діячі. Їхня спадщина належить не лише минулому, а й майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. І. Огієнко. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. – Факс. вид.- К.: АТ "Обереги", 1994. – 72 с.
2. І. Огієнко. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т.: Т. 1-2.- К.: Україна, 1993. – 284 с.
3. І. Огієнко. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Видавництво книгарні Є. Череповського. Київ, Фундукліва, №4, 1918. – 272 с.
4. Огієнкові афоризми і сентенції. Зібрав і впорядкував З. Тіменик. – Львів / Інститут народознавства НАН України, 1996. – 96 с.
5. Педагогическое наследие / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий. – М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
6. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
7. Макаренко А. С. Твори в 7 т. – К.: Рад. шк., 1953. – Т.1. – с.547
8. Сухомлинський В. О. На нашій совісті – людина// Вибр. тв. в 5 т. – К., 1977. – Т.3. – 719 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.11.2001 р.

Макимова Е. А. И. Огиенко и идея достижения успеха детьми.

Рассматривается идея развития оптимизма, чувства достижения успеха детьми в контексте наследия Ивана Огиенка.

Maksimova L. I. Ogiyenko and the idea of achievements of children's achieving success.

The idea of development of optimism and children's feeling of achieving success are considered in the context of I. Ogiyenko's heritage.